

ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У статті розглядається проблема інтелекту в психолого-педагогічному аспекті, розкривається сутність поняття та його змістовні характеристики.

Ключові слова: інтелект, модель інтелекту, загальні інтелектуальні здібності, інтелектуальні властивості, інтелектуальний розвиток.

В статье рассматривается проблема интеллекта в психолого-педагогическом аспекте, раскрывается сущность понятия и его содержательные характеристики.

Ключевые слова: интеллект, модель интеллекта, общие интеллектуальные способности, интеллектуальные свойства, интеллектуальное развитие.

The problem of intellect at the psychology-pedagogical aspect is illuminate at the article, the essence of idea and it's contain characteristics have been discovered.

Key words: intellect the model of intellect, general intellectual abilities, intellectual characteristic traits, intellectual development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями.

Професія педагога є складною тому, що постійно зростають як вимоги щодо рівня професійно значущих знань, умінь, навичок, так і вимоги до рівня розвитку особистості самого учителя, його інтелектуальних здібностей. Від інтелектуального розвитку фахівця залежить успішність навчально-виховного процесу. Звідси витікає необхідність в особистісному зростанні учителя, без якого неможливий його інтелектуальний розвиток. Таким чином, постає питання про необхідність досягнення високого рівня інтелектуального розвитку, який є складовою професійної підготовки учителя. Особистісне зростання педагога визначається через стійкі позитивні зміни в особистості.

Аналіз наукових досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема розвитку інтелекту є психолого-педагогічною. Проблема особистості, її зростання, творчості представлена концепціями Б. Ананьєва, О. Асмолова, І. Беха, Л. Божович, Є. Климова, Н. Кузьміної, Г. Костюка, О. Леонтьєва, (В. М'ясищєва та ін. Проблемами інтелектуальної підготовки займалися В. Власенко, С. Васильківська, П. Горностай та ін. Проблемами інтелекту займалися й зарубіжні учені: А. Бергсон, Ж. Піаже, Л. Фестінгер, А. Біне, Ч. Спірмен та ін., які досліджували інтелект з різних аспектів, створили власні моделі розвитку. Факторні моделі інтелекту створили Ч. Спірмен, Л. Терстоун, Дж. Гільфорд, Р. Кетелла; питання діагностики інтелекту досліджували Дж. Равен, Д. Векслер; розвиток інтелекту у взаємозв'язку з творчими здібностями розглядали Е. Торренс, М. Воллах, Н. Коган, Р. Стернберг.

Інтелект досліджувався з різних аспектів: інтелект у зв'язку з індивідуальними якостями (Є. Голубева, М. Холодна), психологічні концепції та діагностика інтелекту (В. Дружинін, Г. Осіпов, В. Намазов, В. Блейхер), інтелект в зв'язку з емоціями (Л. Кондрашова, А. Кепалайте), інтелект та творчість (Я. Пономарьов, Б. Ананьєв, О. Алієва), інтелектуальна активність як проблема творчості (Д. Богоявленська, В. Шадріков, А. Лук) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Підвищений інтерес до проблеми інтелектуального розвитку особистості супроводжується значною кількістю досліджень як педагогів, так й психологів. У них висвітлюються питання актуальності інтелектуального зростання педагога в процесі професійної підготовки, роль в цьому процесі активних методів навчання, вплив виховного чинника на становлення особистості і т. п. Але, разом з цим, проблема є до кінця не вирішеною, оскільки поза увагою дослідників залишилися важливі питання: відсутнє єдине визначення поняття «інтелект», не має цілісного уявлення про структуру інтелектуального компоненту особистості, не проводилися спеціальні дослідження, які б стосувалися вивчення взаємозв'язку креативності, творчих потреб з інтелектуальним фактором у навчанні та ін.

Формування цілей статті. У світі окресленої проблеми, головною метою нашої статті є трактувати поняття «інтелект», визначити його змістовні характеристики і встановити роль інтелекту у формуванні особистості та значення для навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Вчені здавна цікавилися визначенням поняття «інтелект» та його різновидами. В сучасній науці існує велика кількість визначень цьому поняттю у відповідності з якими вчені створювали різні моделі інтелекту. Модель інтелекту – система властивостей та факторних залежностей інтелекту.

Сучасні досягнення в психолого-педагогічній науці спираються на велике кількість визначень інтелекту, а також їх видове різноманіття. Сучасні вчені виділяють так званий кристалізований («зв'язаний») та не кристалізований інтелект. Перший на відміну від другого залежить від придбаного досвіду та являє собою систему інтелектуальних навичок (за Р. Кеттелом). Є інтелект загальний та специфічний. Перший – загальна розумова здібність, що впливає на виконання будь-якої діяльності й проявляється в якості, швидкості й точності рішення розумових задач, в темпі й успішності навчання, продуктивності професійної діяльності і рівні соціальної адаптованості (за Ч. Спірменом). Соціологи виділяють також інтелект соціальний – здібність, що визначає успішність оцінки прогнозування й розуміння поведінки людей (за Дж. Гілфолдом), або, результат розвитку загального інтелекту під впливом зовнішніх соціокультурних умов (за Г. Айзенка). Окремим видом є інтелект вільний або флюїдний – вроджена інтелектуальна здібність, яка визначає успішність пристосування до нових ситуацій, оволодіння новими знаннями, гнучкість й швидкість мислення.

Інтелект та його тестування завжди знаходилися в центрі уваги. Французький філософ А. Бергсон стверджував, що інтелект – практична здатність людини, розвинута в боротьбі за виживання. Ж. Піаже зазначав, що інтелект – гнучка і водночас структурна рівновага поведінки, він за своєю суттю є системою найжиттєвіших і найактивніших операцій. Як найбільш досконала з психологічних адаптацій, інтелект служить найнеобхіднішим і найефективнішим засобом у взаємодіях суб'єкта з навколишнім світом. Інтелект – складне структурне утворення, яке включає весь розвиток психічної діяльності від сприймання, навичок щодо уявлень і пам'яті до найскладніших операцій висновків і формального мислення. Інтелектуальний рівень великою мірою залежить від здатності сприймання [1].

Головними «інструментами» у структурі інтелекту є пам'ять і мислення. Пам'ять при цьому виступає як складний процес переробки інформації, а мислення – функціонування, виконання інтелектуальних операцій. Більшість психологів під поняттям інтелект розуміють гнучку й одночасно стійку рівновагу поведінки, систему життєвих й активних операцій. Визначення, що інтелект – володіння певною сумою знань, на нашу думку, є занадто вузьким.

Інтелект як поняття слід відносити до категорії загальних здібностей особистості, але здібність – одне з найзагальніших психолого-педагогічних понять, під яким С. Рубінштейн розуміє складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілу низку даних, без яких людина не була б здатна до будь-якої діяльності, та властивостей, які виробляються лише в процесі організованої діяльності [2]. Інтелект особистості – здібність до застосування знань, здібність вирішувати завдання на основі знань що є. Йому, як складному особистісному утворенню, властива специфічна мотивація та специфічна форма активності, а саме – мотивація досягнень та адаптивна поведінка.

Основним критерієм виділення інтелекту як самостійної категорії є його функція у регуляції поведінки. Коли мова йде про інтелект як про загальну здібність, в першу чергу звертають увагу на його адаптивне значення для людини. В. Штерн вважає інтелект загальною здібністю пристосування до життєвих умов. Згідно з уявленнями Л. Полані, інтелект – категорія, яка відноситься до способів придбання знань, при цьому важливим є те, що задача повинна бути новою (або мала б компонент новизни), отже й способи будуть нести в собі момент новизни. В цілому, Ж. Піаже вважав, що інтелект проявляється в універсальній адаптивності, в досягненні рівноваги між особистістю та середовищем.

Будь-який інтелектуальний акт вимагає активність особистості та наявність саморегуляції при його виконанні. На думку М. Акімової, основою інтелекту є саме розумова активність, в той час як саморегуляція, лише забезпечує необхідний для вирішення завдання рівень активності. Е. Голубєва вважає, що активність й саморегуляція є базовими факторами інтелектуальної продуктивності та додає до них ще й працелюбства.

Ми також схильні відносити інтелект до здібностей, що визначає загальну успішність адаптації людини до нових умов, механізм якого проявляється у вирішенні завдань у внутрішньому «плані дій» («в розумі») при

домінуванні ролі свідомого над несвідомим. Дж. Томпсон, наприклад, вважає, що інтелект – лише абстрактне поняття, яке спрощує та сумує рядок поведінкових характеристик. Р. Стернберг розглядає інтелект з декількох боків: вербальний інтелект (запас слів, ерудиція, вміння розуміти прочитане); здатність вирішувати проблеми; практичний інтелект (вміння досягати поставлених цілей) [3].

Основа інтелекту складають його базові властивості, до яких М. Холодна відносить: властивості, що характеризують досягнутий рівень розвитку окремих пізнавальних функцій й презентації дійсності, що покладені в основі процесів (сенсорний розвиток, оперативна пам'ять, об'єм і розподіл уваги, освіченість в змістовній сфері та ін.); комбінаторні властивості, що характеризуються здібністю до виявлення й формування зв'язків і відносин, а також здібність комбінувати в різних сполученнях компоненти досвіду (просторово-часових, причино-наслідкових, категоріально-змістовних); процесуальні властивості, що характеризують операційний склад, прийоми та відображення інтелектуальної дійсності; регуляторні властивості, що характеризують забезпечені інтелектом ефекти координації, управління й контролю психічної активності [4].

Визначення інтелекту можна надати з точки зору вимірювального підходу: інтелект – здібність вирішувати певним чином сконструйовані тестові завдання. Представники ідеології факторного підходу вважають: інтелект особистості визначається як утворення, що проявляється через різні прояви при вирішенні життєвих задач; це латентна властивість функціональної системи, яка може вимірюватись, тобто є лінійним; безліч поведінкових проявів інтелекту завжди буде більшим ніж безліч властивостей, тобто можна вигадати багато інтелектуальних задач для виявлення лише однієї властивості; інтелектуальні завдання об'єктивно різняться за рівнем важкості; рішення задачі може бути правильним або не правильним та будь яку задачу можна вирішити правильно за великий час [1].

В працях А. Біне, які присвячені діагностиці розумового розвитку дітей, зазначалося, що людина з достатнім рівнем інтелекту – це особистість, яка володіє системою базових знань і вмінь та ознаками нормального розвитку. Ми не погоджуємося з цією точкою зору, оскільки вважаємо, що інтелект – складне особистісне утворення, яке характеризується не лише наявністю базових знань і вмінь, а й (що є головним) уміннями різними способами вирішувати поставлені завдання. Інтелект в свою структуру не включає не інтелектуальні якості (інтереси, мотивацію досягнень) як вважав Ч. Спірмен, та залежить від фактору загальної розумової енергії, яка характеризується: кількісними характеристиками, ступеню інерції енергії (швидкість переходу від одного виду активності до іншого), динамікою витрачання енергії (легкість її відновлення після розумової праці). У відповідності з цим автор виділяє чотири типи інтелектуальності: перший тип інтелекту характеризується швидкістю розуміння нового, другий – повнотою пізнання, третій – відрізняється «здоровим смыслом», четвертий – оригінальністю рішень [1].

Які б визначення не надавалися різними авторами інтелекту, значення освіти в його формуванні є незаперечним, адже в процесі здобуття освіти людина отримує не лише знання, а й вчиться шукати способи вирішення різноманітних задач, застосовувати на практиці набуте, отже інтелектуально розвивається. Освіта стимулює інтелектуальну активність особистості. Під інтелектуальною активністю ми розуміємо стимульоване ззовні продовження мислення, особистісна властивість цілісної особистості, яка не зводиться до загальних розумових здібностей, ні до мотиваційних факторів розумової діяльності. Структура високого інтелекту забезпечує творче перетворення дійсності, творчість у її різноманітних видах і виявах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інтелект є своєрідним виміром особистості, її незалежним фактором. Інтелект грає головну роль не лише в психіці людини, а й в її житті та є гнучкою й одночасно стійкою рівновагою поведінки, що являє собою систему найбільш життєвих і активних операцій.

В перспективі подальших досліджень, ми плануємо звернути увагу на проблему взаємозв'язку інтелекту та креативності (творча педагогічна діяльність та рівень розвитку інтелекту особистості), залежність навчальної встигаємості від рівня розвитку окремих інтелектуальних здібностей.

Література

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 367 с.
2. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии. – М.: Наука, 1959. – 264 с.
3. Стернберг Р. Д. Триархическая теория интеллекта // Иностранная психология. 1996. № 6. С. 54 – 61.
4. Холодная М. А. Существует ли интеллект как психическая реальность? // Вопросы психологии. 1990. № 5. С. 125 – 131.
5. Хелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер, 1997. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2010 р.

УДК 378.015.31: 80

Сажко Л. А.

кандидат пед. наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОЦІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

У статті розглядається проблема інтелектуального розвитку учнів на уроці іноземної мови за допомогою сучасних технологій навчання. Акцентується увага на таких технологіях як «навчання у співробітництві», «метод проєктів», «ігрова діяльність» та «портфоліо учня». Дається коротка характеристика вказаних технологій навчання.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, сучасні технології навчання, «навчання у співробітництві», «метод проєктів», «ігрова діяльність», «портфоліо учня».

В статье рассматривается проблема интеллектуального развития учащихся с помощью современных технологий обучения. Акцентируется внимание на таких технологиях как «обучение в сотрудничестве», «метод проектов», «игровая деятельность», «портфолио ученика».